

ső évtizedeiben hazánkban is újrendező-újralétesítő technikai vívmányok irodalmi szerepének további értelmezéseihez. A tanulmány második fele József Attila *Ki-be ugrál...* című versére koncentrálna. Az elemzés érdekessége, hogy a nyelvi közvetítettséget – „a későmodernség individuumszervezésének megalapozását” (151.) – és az esztétikai tapasztalat közvetlenségét egyaránt megragadni igyekeznek. Habár ez utóbbi törekvés kudarca borítékolható (és a tanulmány végül szem elől is veszi annak távlatát), az első kitűzött cél teljesítése sikeresnek mondható: Bednatics szövegelemzése értékes belátásokat nyújt a későmodern irodalom nyelvi tapasztalatát illetően.

A *Modern mítoszok...* bátor, kezdeményező jellegű kötet. Érdemei közé tartozik többek között az, hogy az elméleti és történeti problémák elhárítása helyett tanulmányai komolyan számot vetnek – még hozzá az irodalomtörténet „provokációja[ként]” értett medialitás perspektívájából – az olyan irodalomtörténeti jelenségekkel, mint amilyen például az esztétizmus és az impresszionizmus, vagy amilyen az ekphrasztikus és a tájköltészet, ugyanakkor a kötet szerkezeti szempontból némileg fésületlennek is tűnik, hiszen a tanulmányok közti lehetséges, továbbgondolásra érdemes, izgalmas kapcsolódási pontok az esetek döntő többségében nem jelennek meg explicit módon. A *Modern mítoszok...* legnagyobb érdeme, hogy egy olyan költésztörténeti korszakra nyit ablakot, amely ugyan számos jelentős alkotást eredményezett, mégsem tartozik a jelenkori irodalomértés kedvencei közé. Azáltal, hogy Bednatics a líraértés 21. századi kihívásaival szembeníti ezeket a műveket, és azok felől képes felmutatni a velük való foglalatosság produktív irányait, e korpusz – például Babits, Tóth Árpád, Juhász Gyula századfordulós költészetének – jövőbeli esélyeit is másként láttatja. Bednatics Gábor könyvének értelmezői alapállását figyelembe véve azt lehetne állítani, hogy a líraolvasás esélyeit a 21. században az képes biztosítani, ha dialógusba merünk lépni félig vagy akár egészen elfeledett művekkel is, és a jelen irodalomértésének kérdései felől kíséreljük meg faggatni azokat. A dialógus így válhat az irodalomtörténet-írás esélyévé. (Ráció)

BALOGH GERGŐ

Rendhagyó sci-fi, jegyzetfüzetből

ROBERTO BOLAÑO: *A SCIENCE FICTION SZELLEME*; FORDÍTOTTA: KUTASY MERCÉDESZ

„Vannak, akik egy ideje már hol meglepődve, hol bosszankodva veszik tudomásul, hogy akárcsak Fernando Pessoa ládájából, Roberto Bolañoéból is egyre-másra kerülnek elő a kiadatlan művek”; ezzel a mondattal indítja Christopher Domínguez Michael mexikói irodalomkritikus Roberto Bolaño legújabb könyvéhez, *A science fiction szelleméhez* írt előszavát. A 2016-os spanyol kiadást követően egy évvel, a 2017 után, ismét Kutasy Mercédesz fordításában olvashatjuk Bolañót, ezúttal egyik első, 1984-re datált regényét, melyen már Spanyolországban dolgozott. A nyitómondat arra a parázs vitára utal, mely a chilei író posztumusz kiadásai kapcsán

robbant ki az irodalomkritikusok körében, elsősorban a spanyol sajtóban, miszerint kell-e, érdemes-e olyan kéziratot megjelentetni, melyről nem állíthatjuk biztosan, hogy a szerző letisztázta, lezárta volna. A szóban forgó regény márpedig ebbe a kategóriába tartozik, hiszen hiába szerepel a három füzetet felölelő kézirat végén a „Blanes, 1984”, Bolaño egyrészt nem gépelte be a művet (nem a merevlemezen találták), másrészt utolsó részét, a *Mexikói kiáltványt* korábban már publikálta (2005-ben, a *Turia* folyóiratban). Ezt a vitát csak tetézte a szerző özvegye, Carolina López döntése, aki jól összerúgta a port Jorge Herraldéval, az Anagrama kiadó vezetőjével – ő jegyzi Bolaño spanyol és nemzetközi sikereit –, a vita következtében pedig átnyergelt a másik nagy óraskiadóhoz, az Alfaguarához.

Igazságot semelyik kérdésben nem akarunk és nem is tudnunk tenni; Valerie Miles például, aki a barcelonai Pompeu Fabra Egyetem, egyben a Bolaño-archívum kutatója és a CCCB 2013-as Bolaño-kiállításának egyik kurátora, a következőképpen foglal állást: „Ha Bolañót igazán érdekelte volna, hogy ne jelenjenek meg a kiadatlan munkái, erre vonatkozóan határozott utasításokat adott volna az özvegyének. Mert bőven volt ideje, hogy megtegye. Kafka kérte, hogy a műveit semmisítsék meg, és hatalmas szerencsénkre a barátja, Max Brod egyáltalán nem törődött vele” (Kutasy Mercédesz: *„Kikötői Hírek”*, Műút, 2017. január 30). Bolaño két barátjával folytatott levelezéséből az is kiderül, hogy a ‘80-as évek eleje óta dolgozott az újonnan kiadott regényen, melynek írása közben rengeteget vívódott: „Még nem tud járni, de már mondja, hogy papa” – vallotta egyik levelében.

A Bolaño-rajongók örülhetnek, hiszen igazi ingyencséget kapnak: a szöveg mellett *A science fiction szelleméhez* írt szerzői jegyzeteket, rajzokat is megtekinthetik, bepillantást nyerhetnek az alkotói folyamatba, megismerhetik a pályája elején lévő író rögeszméit, visszatérő motívumait, jól olvasható, apró betűs, szűk sorait. Hát nem éri meg már csak ezért kiadni egy könyvet? Ám a 2006-on és a *Vad nyomozók*on edződött olvasó nemcsak rajongani, hanem bizonyára csalódnai is fog, hiszen még igen éretlen, egyenetlen szöveggel találkozunk: bár a regény szerkezete pontosan kidolgozott (ezt a kéziratban is láthatjuk), a második fejezet ellaposodik, a *Mexikói kiáltvány* pedig – mivel önmagában is egy kerek szövegről van szó – stílusában és szerkezetileg is kilóg a könyvből. *A science fiction szelleme* különböző műfajok (interjú, rajongói levél, első személyű elbeszélés, szöveggönyvrészlet) hol világosan elkülönülő, hol zavarba ejtően összeolvadó vegyítésének vázlata, egyfajta tollpróba, melyben fellelhetőek Bolaño későbbi, érett műveiben alkalmazott technikái is, köztük a kitérők, a szóbeliség és írásbeliség dialektikája, illetve az elbeszélői hang elbizonytalanítására vonatkozó zárójelk (ez utóbbi a *Mexikói kiáltványban*).

A több szálon futó cselekmény egy interjúval indul: egy fiatal díjnyertes szerző hosszasan ecseteli művét, mely egy „rémálombéli”, „határon lévő”, apró dél-chilei faluból és az ott található Krumpfliakadémiáról indul, majd a Wehrmacht tankjaival végződik. A katonai összeesküvésekkel teletűzdelt, olykor komolykodó cselekmény feltárására irányuló beszélgetés igen komikus jelleget ölt, a szerző (Jan Schrella) és a riporter hol elbeszélnek egymás mellett, hol intim kapcsolatba keverednek. A következő szál – mely a regény gerincét alkotja – elbeszélője Remo, aki a már említett Jannal lakik egy mexikóvárosi padlásszobában (Mexikóban a társasházak tetején, a mosókonyha mellett több ilyen apró szoba található, melyben a

cselédek laktak és laknak a mai napig). Remo igazi társasági lény, míg Jan inkább magának való, bezárkózó típus, aki – annak ellenére, hogy gyakran hangoztatja városi kalandjait – valójában ki sem teszi a lábát a padlószobából, ha pedig igen, csupán néhány háztömbnyire merészkedik el Mexikóváros majd' 30 kilométeres sugárútján. A harmadik szál, amely a másik kettővel folyamatos váltakozásban jelenik meg, Jan igen szórakoztató, többnyire valós amerikai sci-fi szerzőknek címzett leveleit gyűjti össze.

Míg a cselekményt Jan alakja fűzi össze, a *Mexikói kiáltványban* – melyet Bolaño, a 236. oldalon található jegyzetfüzetoldal szerint egy ültő helyében írt – az elbeszélő, Remo nézőpontja érvényesül, aki testi gyönyörök reményében, barátnőjével járja Mexikóváros legolcsóbb, kétes hírnevű közfürdőit. Ahogy ebben a fejezetben, úgy az egész regényben dominál a valóságtól való menekülés motívuma, az álmok és részeg látomások jelenléte, illetve az elmaradhatatlan nyomozás (amiért sokan a *Távoli csillag* és az 1999-ben a nívós Rómulo Gallegos-díjjal is elismert *Vad nyomozók* megírásához való felkészülésként értelmezik ezt a könyvet), ezáltal a mexikóvárosi költészeti folyóiratok magas számának miértjét keresi az elbeszélő. A nyomozás mind témáját, mind kidolgozottságát tekintve igen gyenge lábakon áll, leginkább csak ürügyként szolgál a város irodalmi életének bemutatására, az (írói) élet rejtélyének felkutatására.

A *science fiction szelleme* legerősebb pontját a városi táj leírása és a kettőződészek által keltett elbizonytalanító technika jelentik. A 70-es évek már zsúfolt Mexikóvárosa barátságosan fogadta („első mexikói mosolyok”) az odaköltöző főszereplőket. Remo mintha magaslati perspektívából szemlélné a várost: „én pedig egyedül maradtam az asztalnál keresztbe vetett lábbal, és csak néztem az ablakból a végtelen tájat, a mexikóvárosi fiúkat és lányokat, az izgatott rendőröket meg a napot, amely mintha a házak tetejéről felügyelte volna a bolygót” (37.), később pedig „a kapucsengő megszólalása előtti táj”-ra (104.) utal. A kettőzések játéka gyakran a szereplők leírására irányul; Remo például a következőképpen reagál, mikor megpillantja tükörképét a Sanborn kirakatában: „különös szellemi másolat, egy szakadt kék pólót viselő, hosszú hajú fiatalember, [...] szeme pedig, nem az enyém, hanem az a szem, amely elveszett a kirakat fekete gödrében, úgy összeszűkül, mintha hirtelen megpillantotta volna a sivatagot” (32.). Remo figurája eleve kettős: a *La Nación* folyóirat kulturális mellékletének dolgozik, ám mellette egy áltörténelmi lapnak is gyárt cikkeket, Antonio Pérez álnéven. Másik alkalommal egy nővérpárt így jellemez: „egy adott pillanatban felfedeztem, a két testvér között egyfajta tükörszerkezet van, s e tükrök eltorzították és üzenetként újra elküldték őket, így aztán az egyik időnként nyugodt és ártalmatlan alakot kapott, a másik meg egy ágy alá gurult üveggolyócskát, bár az idő nagyobb részében pusztító lézersugarakat küldtek egymás felé. A bulinak meg az egésznek a csillaga Angélica volt. Lola pedig a nagyhatalmú árnyék” (105). A *science fiction* nemcsak Jan leveleinek tematikájában, hanem ezekben a tájleírásokban (bolygó, sivatag, lézersugarak) és az identitás elbizonytalanítására, elmosására törekvő jellemzésekben („szinte átlátaszott a bőre”) is megjelenik, bár a cím ennél többel kecsegtet.

Jan figurája azért is fontos, mert kiderül, ő Bolaño alteregója a regényben, a későbbi Belano alakjának első változata: az önálló lábakon is megálló *Mexikói kiált-*

vány előtti, második fejezet – melyet, az előzményeket tekintve akár a regény zárásának is felfoghatunk – a fiatal, szintén sci-fi szerző egyik levelével zárul, melyet „Jan Schrella alias Roberto Bolaño”-ként ír alá. Az előszót jegyző Domínguez Michael talán túlzásba esik, amikor a chilei szerző érdemei között felhossa, hogy ő változtatta meg a jövőfogalmat a modern irodalomban; mindenesetre mégiscsak sikerül többé-kevésbé épkezláb keretek közé szorítania a sci-fi jelenlétének magyarázatát, mely nem csupán a popkultúra egyfajta láttelepe a regényben: ahogy a Jan Schrella által említett szerzők (például Ursula K. Le Guin vagy Philip K. Dick), Bolaño is úgy tekintett a jövőbe, mintha az a 20. század katasztrofális kiterjesztése volna. Bolaño számára sem kronológia a *science fiction*, hanem „az eltűnt idő keresése visszafelé”, erkölcsi állapot, etika, melyet csak egyfajta játékelmélet (például a káoszban mintákat kereső nyomozás) segítségével érthetünk meg.

A *science fiction szelleme* nem egy ismeretlen remekmű, nem vonultatja fel a teljesség és befejezettség poétikáját, de már számos olyan motívum és narratív elem megjelenik benne, ami Bolañót mint szerzőt egyedivé teszi; kettős fejlődésregény ez, mely nemcsak a szereplők, hanem a szerző útkeresésére is utal. Kiforrott regényalakjainak csírája megjelenik a cselekedni vágyó Remo és a bezárkózó, saját világában élő Jan figurájában, és felsorakoznak a jellegzetes bolañoi kitérők, az elbizonytalanítás, a megkérdőjelezett identitás és az a nyugtalanító érzés is – egyfajta kétségbeesett válaszkérés –, amely minden egyes műve esetében magával ragadja az olvasót. Nemcsak az írás folyamatára kérdez rá; nagy rajongója, Patti Smith szavaival élve: egy „egyre táguló univerzum” első lenyomata. (*Jelenkor*)

BÁDER PETRA

A liftben kritikát írni tilos!

DÁNIEL ANDRÁS: *ÉS MOST ELMONDOM, HOGYAN LIFTEZTEM*

Első pillanatban meghökkentőnek tűnhet, hogy egy egész könyv szól egyetlen liftútról, Dániel András legújabb kötetének azonban alapélménye, hogy rendkívül szórakoztató módon ejti egyik ámulatból a másikba olvasóit. A 2017-es Könyvhétre megjelent *És most elmondom, hogyan lifteztem* című kötet öt éves elbeszélője minden bizonnyal sok gyerek (és felnőtt) nevében szólal meg, amikor így fogalmaz: „pompás volt le-fel zötyögni az emeletek között”. Pár oldallal később pedig egy lámpabúra fejű alak még ennél is konkrétan mondja ki, hogy „Liftezni menő!”. A témaválasztást illetően tehát minden kétséget eloszlat a kötet, amely azonban messze túlmutat a liftezés izgalmas, örömteli tapasztalatának bemutatásán. A történet koherenciájához erőteljesen hozzájárul a jól körülhatárolható tér, vagyis a változatos szereplőket és különféle váratlan eseményeket mindvégig a lift és az elbeszélő liftes fiú személye kapcsolja össze, így az álmatlan krokodil alakja és a nagymama aranyhalának születésnapjára igyekvő vendég egyaránt problémátlanul illeszkedik a mese világába, amelynek alapvető esztétikai minősége az abszurd és a groteszk.